

Sproggavens bogfolder til

På toppen af bakken

Velegnet til børn med en sproglig udvikling svarende til 4-5 år



Sproggaven i Fredensborg Kommune



FREDENSBORG
KOMMUNE

Bag om bogfolderen

I Fredensborg Kommune ønsker vi at styrke alle børn i at udvikle gode og alderssvarende literacy-kompetencer. Derfor har vi igangsat Sproggaven.

Dette er én af de i alt 17 bogfoldere, der er udarbejdet i Sproggaven. Heri kan du læse om, hvordan man arbejder med "udvidet dialogisk læsning" af børnebogen *På toppen af bakken*.

Denne bogfolder er udarbejdet af læsekonsulent Marianne Aaen Thorsen i efteråret 2020.

Bogfolderen henvender sig til pædagoger og andre, der arbejder med Sproggaven og 0-6-årige børns udvikling af sprog- og literacy-færdigheder.

Hent de øvrige 16 bogfoldere – og Sproggavens øvrige materialer – på:

Fredensborg Kommunes
hjemmeside
www.fredensborg.dk

Nationalt Videncenter for Læsnings
hjemmeside
www.videnomlaesning.dk

Illustrationer: Anne Pedersen.
Layout: Nanna Madsen.

Udgivet af Center for Skole og
Dagtilbud, Fredensborg Kommune.

Tak til forlaget Carlsen og illustratør Benji Davies, som venligst har givet tilladelse til at anvende forsidebilledet fra bogen *På toppen af bakken* (2018).

Henvendelser vedr. bogfolderens indhold:
læsekonsulent Marianne Aaen Thorsen,
tlf.: 7256 2277,
e-mail: mtho@fredensborg.dk

Henvendelser vedr. projekt Sproggaven:
Pædagogisk konsulent
Susanne Søholt,
tlf. 7256 5551,
e-mail: suss@fredensborg.dk

Læs bogfolderen grundigt

Denne bogfolder giver dig inspiration til, hvordan du kan arbejde med udvidet dialogisk læsning af børnebogen *På toppen af bakken*.

Du kan læse om:

- Hvad du skal vide, inden du går i gang
- De tre faser: Læs og lyt, Læs og snak, Læs og leg
- De 10 fokusord til bogen
- Dialog om bogen samt literacy-fremmende aktiviteter
- Forældresamarbejde.

Læs bogfolderen grundigt, inden du går i gang med den udvidede dialogiske læsning.

Du kan også bruge den som opslagsbog, hvis du har brug for inspiration til dit sprogarbejde.

Hent mere viden og inspiration til dit arbejde i Sproggaven - *Håndbog i udvidet dialogisk læsning* (se Sproggavens materialer sidst i folderen).

Vi opfordrer til, at det pædagogiske personale med jævne mellemrum sammen reflekterer over arbejdet med Sproggaven. [Sproggavens skema over børns sproglige udvikling](#) kan anvendes i disse drøftelser.

Det er også en god idé sammen at reflektere over, hvordan I kan udvikle et sprogligt udviklende læringsmiljø i dagtilbuddet, der styrker det enkelte barns literacy-udvikling bedst muligt.



Indhold

Bag om bogfolderen.....	2
Læs bogfolderen grundigt.....	3
Sproggaven er til børn, pædagoger og forældre.....	5
Før du går i gang.....	6
De tre faser: Læs og lyt, Læs og snak, Læs og leg	7
Fase 1: Læs og lyt	7
Fase 2: Læs og snak	8
Fase 3: Læs og leg.....	8
De 10 fokusord.....	9
Fokusord til Læs og lyt	9
Fokusord til Læs og snak	11
Fokusord til Læs og leg.....	12
Hvis din børnegruppe har brug for andre eller flere fokusord.....	13
Støt børnenes udtale og forståelse	14
Gruppering af fokusord.....	14
Den sprogudviklende dialog	16
Lukkede spørgsmål	17
Åbne og halvåbne spørgsmål.....	17
Literacy-fremmende aktiviteter.....	18
Vælg og tilpas en aktivitet under hver overskrift	19
Aktiviteter, der styrker børnenes ordforråd	19
Aktiviteter med opmærksomhed på lyd.....	21
Aktiviteter med opmærksomhed på lyd og rytme	22
Aktiviteter med krop og bevægelse	23
Aktiviteter med digitale medier.....	23
Aktiviteter, der styrker sociale og personlige kompetencer.....	23
Kreative aktiviteter og udtryksformer	24
Samarbejde med forældrene	25
Bogkuffert	26
Lad forældrene følge med i arbejdet.....	26
Sproggavens materialer	28

Sproggaven er til børn, pædagoger og forældre

Stærke sproglige kompetencer har afgørende betydning for børns muligheder for at udvikle sig personligt, socialt og læringsmæssigt. Både i dagtilbuddet, i skolen og senere i livet.

Der er påvist sammenhæng mellem størrelsen af et barns ordforråd i 0-6-års alderen og dets faglige udvikling gennem hele skoleforløbet. Ligeledes har det betydning, at et barn tidligt lærer at kommunikere og udtrykke sig. Enten ved at tegne, bruge symboler eller skrive kruseduller og bogstaver.

Det siger næsten sig selv, at sprogarbejdet i dagtilbud skal være et højt prioriteret område. Det er det i Fredensborg Kommune, og derfor har vi udviklet Sproggaven.

Sproggaven er en gave til børn, pædagoger og forældre.

I sin kerne består den nu af en håndbog, 17 børnebøger og 17 bogfoldere, der introducerer til metoden udvidet dialogisk læsning. Ud over det er der udviklet en lang række øvrige materialer og pædagogiske tiltag i institutioner, der understøtter arbejdet med Sproggaven.

I udvidet dialogisk læsning er:

- der tre faser: Læs og lyt, Læs og snak, Læs og leg
- fokusord nøje udvalgt ud fra en teori om børns sproglige udvikling
- den dialogiske læsning udvidet med lege og aktiviteter.

Materialet er udviklet i et samarbejde mellem pædagoger og ledere fra kommunens dagtilbud samt konsulenter fra Center for Skole og Dagtilbud. Nationalt Videncenter for Læsning har ydet konsulentbistand.



Før du går i gang

Om *På toppen af bakken*

Bertil og Eddie er bedste venner og bruger alle dage på toppen af bakken, hvor de leger fantasilege med papkasser. En dag bryder en ny dreng, Nor, ind i deres tosomhed. Bertil vil helst have Eddie for sig selv, for han føler sig mere og mere udenfor.

Historien fokuserer på venskaber, og hvad der sker, når tosomheden hos bedste venner brydes. Hvad stiller man op, når der dukker andre op, som vil lege med, og man helst vil have sin bedste legekammerat for sig selv? Bogen giver børnene rig mulighed for at tale om venskaber og om, hvordan man gerne vil behandles selv og også være over for andre.

Tilpas sprogarbejdet til din børnegruppe

Tilpas sprogarbejdet med *På toppen af bakken* til din børnegruppe. I *Sproggaven – håndbog i udvidet dialogisk læsning* kan du hente viden og inspiration til det.

Som i alt pædagogisk arbejde er det vigtigt, at du som voksen er bevidst om din betydning for og indvirkning på det pædagogiske

læringsmiljø. Samspil og relationer mellem børn og voksen og børnene imellem er med til at understøtte et rigt sprogligt miljø.

Planlæg den udvidede dialogiske læsning:

- Læs bogen selv og øv dig i at læse den op med indlevelse og tydelig udtale
- Understreg fokusordene
- Planlæg dine spørgsmål
- Vælg aktiviteter (se under Literacy-fremmende aktiviteter)
- Vær opmærksom på, at nogle af aktiviteterne kræver genstande. Find og medbring disse.

De tre faser: Læs og lyt, Læs og snak, Læs og leg



Fase 1: Læs og lyt



1. Lad børnene bladre i bogen, se billederne og forsiden og gætte på handlingen. Lad børnene gætte på, hvad der står på forsiden (titel, forfatter og illustrator). Læs titlen, imens du peger på hvert ord.
2. Læs historien højt for børnene, så de får en god forståelse af handlingen. Vis børnene, at du starter med at læse fra øverste venstre hjørne.

Spørg, om børnene kan se, hvor mange ord der er i titlen. Lad børnene vise læseretningen i titlen og lad dem legelæse titlen.

3. Bagefter kan I tale kort om handlingen, og du kan tage fat på de første fokusord (se De 10 fokusord).

Fase 2: Læs og snak



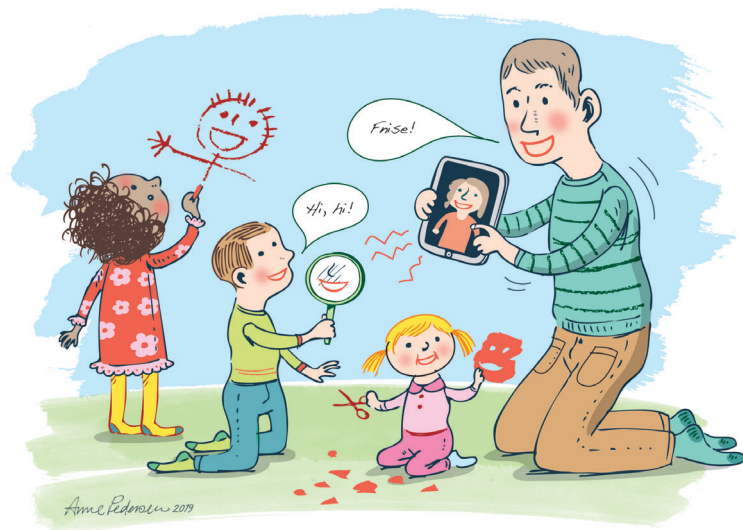
1. Spørg børnene, hvad de kan huske fra historien.
2. Læs bogen op, men stop op flere steder for at inddrage børnene i en dialog. Her kan du have planlagt, hvilke spørgsmål du kan stille (se Den sprogdudviklende dialog).
3. Arbejd med de næste fokusord.

4. Fase 3: Læs og leg



1. Lad børnene skiftes til at fortælle handlingen i bogen. Du kan bede børnene fortælle ud fra billederne i bogen, og du kan guide dem med spørgsmål.
2. Lad børnene fortælle, hvad de synes om bogen.
3. Arbejd med de sidste fokusord til bogen.
4. Igangsæt lege og aktiviteter til at styrke børnenes literacy-kompetencer. Vælg mindst én aktivitet under hver overskrift (se Literacy-fremmende aktiviteter).

De 10 fokusord



De 10 fokusord, der er udvalgt til arbejdet med *På toppen af bakken*, er listet nedenfor.

Ordene er fordelt på oplæsningens tre faser (Læs og lyt, Læs og snak, Læs og leg). Ved at arbejde med få ord ad gangen får børnene langt bedre mulighed for at tilegne sig ordene, end hvis de skulle lære alle fokusordene på én gang.

Ordene præsenteres sammen med en række forslag til, hvordan man kan arbejde med dem. Hvis din børnegruppe har gavn af at lave aktiviteter med nogle af fokusordene, inden de hører historien første gang, så kan I gøre det.

Fokusord til Læs og lyt

1. KONGE

Vis billedet af Bertil og Eddie, der leger, at de er konger, pirater, astronauter osv. Tal om, hvad de leger, at de er lige nu. Hvordan mon de ser ud, når de leger, at de er konger? Tal om, hvad en konge er, at vi har et kongehus i Danmark, og at vores kongelige familie bor på et slot. Er kongen en mand eller en dame? Hvad er en dronning? Hvad kaldes deres børn.

Vis børnene et billede af en konge/dronning på sin trone. Lad børnene beskrive billedet og kom gerne ind på ord som kongetrone, kongekrone, scepter m.v.

Dyrene har også en konge -
hvad er det for et dyr?
Hvorfor er løven valgt til at
være dyrenes konge?
Find ord, der karakteriserer
en konge.

Kender I Kong Gulerod? Hvis
nogen praler, kan vi sige, at
han eller hun spiller Kong
Gulerod? Mon det er godt
eller skidt? Prøv at bruge
udtrykket sammen med
børnene i den kommende tid.

2. SLUDRE

Bertil og Eddie er bedste venner,
og de sludrer og griner sammen.
Hvad gør de, når de sludrer? Ja,
de snakker sammen. Tror I, de
snakker om alvorlige ting, når de
sludrer? Nej, når man sludrer, er
det hyggelig snak. Så har man en
hyggesludder.

Ved I, hvad man kalder nogen,
som altid går og småsludrer? Et
sludrechatol eller et sludrehoved.
Find andre ord for at sige noget
til hinanden, fx tale, snakke,
samtale, spørge, svare osv.

3. MANDAG

En mandag dukker en ny dreng
op med sin papkasse. Det er Nor.
Det er en kold mandag, står der i
bogen. Vis billedet, hvor Nor
kommer.

Hvordan kan I se, der er koldt?
Hvilken årstid mon det er i
bogen?
Hvilken årstid har vi nu?

Mandag er første hverdag i ugen.
Hvad hedder de andre dage?
Hvad hedder dagene i
weekenden?
Leg lidt med at finde ud af,
hvilken dag der kommer før
eller efter en anden dag i ugen,
fx Hvilken dag kommer før
tirsdag? Hvilken dag kommer
efter fredag? osv.

4. FORTABT

Vis billedet, hvor Eddie og Nor
har deres papkasser tæt
sammen, mens Bertil sidder for
sig selv.

Lad børnene tale om billedet, og
om hvordan Bertil har det. Bertil
føler sig helt fortabt. Det
betyder, at han slet ikke tror på,
at han kan få sin bedste ven
tilbage.

Så at give fortabt kan betyde at
give op og ikke tro på, at det
bliver bedre. Har I nogensinde
følt jer fortabt?

Så er man meget ked af det og
tror ikke, noget kan blive godt
igen.

Vi kan også give fortabt, når vi leger fx en gætteleg. Hvad mon det betyder? Ja, at vi giver op.

Vi kan også fortabe os i noget. Fx når I leger jeres yndlingsleg, kan I glemme alt omkring jer. Så kan vi sige, at I leger så godt, at I helt fortaber jer i jeres leg.

Eksisterer drager i virkeligheden? Ja - den slags, vi kan flyve med. Hvad er det for nogle drager?

Hvordan skal vejret være for at være et godt dragevejr?

Lad børnene fortælle om deres erfaringer med at bygge/flyve med drager.

Tal evt. om andre betydninger af drage, fx at drage af sted.

Fokusord til Læs og snak

5. DRAGEBEKÆMPER

Vis billedet af drengene, hvor de leger dragebekæmpere og højhusbestigere. Hvad leger de på billedet?

Nor og Eddie leger også, at de er dragebekæmpere.

Hvordan kan en drage se ud?

Vis billeder af drager fra eventyr.

Lad børnene fortælle, hvordan dragerne er farlige, hvordan man kan bekæmpe dem, og hvilke redskaber børnene vil bruge for at bekæmpe drager.

6. UNDGÅ

Bertil bliver så ked af det, at han holder sig væk fra Eddie og Nor.

Men Eddie og Nor kan ikke undvære Bertil. De savner ham. Kan Bertil undvære Eddie og Nor?

Vis billedet, hvor Eddie og Nor ringer på Bertils dør. Lad børnene fortælle til billedet.

Hvordan undgår Bertil at komme hen til døren, når de ringer på?

Bertil bliver på sit værelse, så han ikke kommer til at se Eddie og Nor og heller ikke tale med dem. Han undgår dem.

Hvorfor undgår han dem?

Er det godt eller skidt, at Bertil undgår Eddie og Nor?

7. GARDINSPRÆKKE

En dag banker det på Bertil dør, og Nor råber til Bertil, at de har lavet noget til ham.

Vis billedet, hvor Bertil ser ud gennem gardinsprækken. Bertil bliver nysgerrig, så hvad gør han?

Hvad kan Bertil se gennem gardinsprækken. Lad et barn pege på gardinsprækken. Ja, sprækken er en lille åbning mellem de to gardiner.

Bagefter åbner han døren lidt på klem. Hvad ser han ud gennem dørsprækken? Lad et barn pege på dørsprækken. Ja, sprækken er en lille åbning mellem huset og døren, så Bertil kan se ud.

Vis et billede af en postkasse og tal om, hvor sprækken er.

En sprække kan også være en revne eller en ridse. Gå på jagt efter sprækker i dagtilbuddet. Tag evt. billeder af dem med iPad og tal om dem bagefter.

Fokusord til Læs og leg

8. FRYGTLØS

Vis billedet af det enorme papkassemonster, som Eddie og Nor har lavet.

Hvad hedder papkassemonsteret?
Ja, det hedder Hr. Frygtløs.
Hvorfor mon de kalder det Hr. Frygtløs?
Lad børnene fortælle til billederne med Hr. Frygtløs.

Tror I, drengene kan bruge Hr. Frygtløs til at bekæmpe drager med?

Så frygtløs betyder uden frygt. Kender I andre ord for frygtløs? - fx modig, tapper.

Hvad er det modsatte af at være frygtløs?

9. VIMPEL

Hr. Frygtløs har lange kulørte vimpler. Lad børnene pege på vimplerne på papkassemonsteret. Hvad skal vimplerne forestille? Tal om, hvor børnene har set vimpler. Tal om formen på en vimpel - at den har tre sider/kanter, og at det hedder en trekant. Find trekantede ting i børnehaven.

10. DOBBELT

Hav nogle klodser med, som du kan bruge til at illustrere, hvad dobbelt er. Der skal være 2 korte klodser af samme længde og en klods, der er dobbelt så lang.

Tal først om, at Hr. Frygtløs er en tredobbellet jet-transformer. Få børnene til at komme med bud på størrelsen på Hr. Frygtløs.

Lad os se, hvor stor dobbelt er. Læg nu en lang og en kort klods på gulvet foran børnene. Ved at lægge to korte klodser oven på den lange klods, viser du, at den er dobbelt så lang som den korte klods.

Lad børnene finde ting i dagtilbuddet, hvor den ene er dobbelt så stor som den anden. Eller det kan være ting, som er dobbelt så lange som den korte eller den lange klods. Her kan I også få brug for ord som "næsten/cirka", hvis en ting kun er "cirka dobbelt så stor" som en anden.

Hvis din børnegruppe har brug for andre eller flere fokusord

Det er oplagt at inddrage ord, som din børnegruppe bliver optaget af undervejs og så arbejde med dem som ekstra fokusord til bogen. Under afsnittet Literacy-fremmende aktiviteter her i bogfolderen kan du hente inspiration til selv at lave aktiviteter med de ekstra fokusord,

så børnene får så megen viden om ordene som muligt – selvfølgelig afhængig af deres sproglige udvikling.

Hvis din børnegruppe har brug for, at du skifter et eller flere af de 10 fokusord i bogfolderen ud med andre, skal du være meget opmærksom på, om det eller de nye fokusord fører børnenes sproglige udvikling videre.

Det anbefales, at du vælger nye fokusord ud fra disse kriterier:

- Børnenes sproglige udvikling
Hent inspiration i Oversigt over sproglig udvikling på [kommunens hjemmeside](#).
- Anvendelighed
De valgte fokusord skal være brugbare for børnene. Børnene skal kunne bruge dem i deres livsverden, dvs. i naturlige samtaler.
- Tilegnelsesform
De yngste børn har i højere grad brug for at bruge deres sanser til at forstå ordenes betydning. De ældste børn kan derimod have gavn af fokusord, hvor de skal bruge deres eget sprog til at forstå og forklare deres betydning.

I Sproggavens håndbog i udvidet dialogisk læsning kan du få mere

viden om kriterierne i afsnittet "Valg af fokusord".

I Håndbogen kan du også få idéer til aktiviteter med dine nye fokusord i afsnittet "Hvad har børnene brug for at vide om et fokusord?", så de fører børnenes sproglige udvikling videre.

Støt børnenes udtale og forståelse

Børn med en sproglig alder på 4-5 år udtaler næsten alle ord, så de kan forstås af alle. Der kan dog stadig være enkelte lydsammensætninger, som de kan have lidt svært ved at sige. Det kan bl.a. være to og tre medlyde efter hinanden i fx fokusordene "sprække", "frygtløs". Se evt. forklaring på medlyde i ordlisten i den generelle vejledning.

Du kan hjælpe børnene med at lære sig udtalen af de to eller tre medlyde. I fokusordet "frygtløs" kan du starte med ord delen "frygt" og gøre følgende. Sig første lyd, fx /f/ og træk gerne lyden ud. Hold nu en meget kort pause og sig så resten af ordet "frygt". Børnene kan gøre det sammen med dig. Gør pausen mellem første lyd og resten af ordet kortere og kortere, og efterhånden vil børnene kunne sige hele ordet uden pausen. Når børnene kan sige "frygt", kan sidste del af ordet (-løs) sættes bagefter.

I fokusordet "sprække" kan I gøre på samme måde, altså først arbejde med /s/, så /sb/ og til sidst hele ordet.

Det er stadig meget vigtigt, at børnene hører dig sige hvert fokusord meget tydeligt og mange gange, så de ved, hvordan ordet rigtigt skal lyde, og så de får gemt ordet i sin korrekte lydlige form i deres eget ordforråd. Det har stor betydning for børnenes udtale og for, hvor godt de kommer i gang med at læse og stave ordene, når de kommer i skole.

Sig også ordene i andre daglige sammenhænge i institutionen.

Det er en god idé at lave jeres egne visuelle illustrationer til fokusordene. Det kan I gøre, imens I arbejder med fokusordene. Med iPad eller digitalkamera kan I tage billeder eller små filmklip, som viser fokusordene, og I kan lægge dem på en digital platform og på den måde få forældrene med til at bruge dem derhjemme.

Gruppering af fokusord

Du styrker børnenes tilegnelse af fokusordene, når du arbejder med 3 eller 4 fokusord ad gangen. Så det er derfor en fordel at arbejde med fokusordene i grupper, som på en eller anden måde kan passe sammen.

I Sprog gavens *Håndbog i udvidet dialogisk læsning* kan du læse om baggrunden for gruppering af fokusordene.

Fokusordene til *På toppen af bakken* er ikke så nemme at gruppere, så de på en eller anden måde hænger sammen. Derfor kan du sagtens vælge at gruppere dem anderledes.

Du kan vælge at introducere nogle af fokusordene inden din første oplæsning af bogen, hvis du vurderer, at din børnegruppe har brug for det.

Når I inden læsningen taler om bogens forside, kan I således tale om, at de to drenge kan føle sig som "*konger*" i deres papkasseslotte, og at de hygger sig og "*sludrer*" sammen.

Når børnene bladrer i bogen og taler om billederne, kan du få introduceret de fleste af fokusordene.

Her kan du vælge blot at fortælle i børnevenligt sprog, hvad ordene betyder – og så arbejde videre med dem senere.

Den sprogudviklende dialog



Spørgsmål er gode til at indlede en dialog med børnene.

Grundlæggende findes der to typer spørgsmål: lukkede og åbne. Lukkede spørgsmål kalder ofte på et enkelt svar, mens åbne spørgsmål giver bedre mulighed for en naturlig dialog.

Nedenfor finder du eksempler på forskellige former for spørgsmål, som du kan bruge. Er de for svære eller lette, kan du tilpasse dem til din børnegruppe. Du kan også selv udvikle spørgsmål.

I Sproggaven - Håndbog i udvidet dialogisk læsning kan du læse mere om, hvordan du åbner for en god dialog med børnene og styrker deres sprog i dialogen.

Du kan forvente, at de fleste 4-5-årige børn kan tale i længere sætninger, anvende navneord i flertal, fx "**biler**", og udsagnsord i datid, fx "**legede**".

Du kan også forvente, at de kan fortælle korte historier med en vis sammenhæng og med en start, midte og slutning, og at de kan anvende ikke-konkrete ord og udtryk som fx "**i morgen**".

Lukkede spørgsmål

- Hvad leger Bertil og Eddie?
- Hvilke ting har de med sig i papkasserne?
- Hvad sker der en mandag oppe på bakken?
- Hvad synes Eddie om, at Nor kommer med i legen?
- Hvad synes Bertil om, at Nor kommer med i legen?
- Hvad gør Bertil ved sin papkasse?
- Hvad laver Nor og Eddie til Bertil?
osv.
- Hvorfor laver Eddie og Nor Hr. Frygtløs til Bertil?
- Hvordan er Hr. Frygtløs bedre end de andre papkasser?
- Hvad kan I bedst lide at lege - og lege med?

Åbne og halvåbne spørgsmål

Tag udgangspunkt i nogle af billederne og bed børnene om at fortælle, hvad der sker.

- Bertil og Eddie er bedste venner. Hvordan er det at være bedste venner med nogen?
- Hvad laver I med jeres venner?
- Hvad kan man gøre for at få venner?
- Hvad gør I, når I leger med jeres bedste ven, og der kommer en anden og gerne vil være med?
- Hvordan føles det ikke at måtte være med i en leg?
- Hvor mon Nor kommer fra?
- Hvorfor smadrer Bertil sin papkasse? Hvordan har han det?
- Hvordan mon Eddie og Nor har det, når Bertil ikke er med på bakken?

Literacy-fremmende aktiviteter



Nedenfor finder du forslag til en lang række literacy-fremmende aktiviteter, som du kan igangsætte. Disse er sorteret under overskrifter, der beskriver, hvilke literacy-kompetencer der især styrkes. Selv om flere af legene og aktiviteterne styrker flere literacy-kompetencer, står de kun nævnt under én overskrift.

De fleste af legene tager udgangspunkt i børnebogens handling eller i de 10 fokusord.

I legene til at styrke børnenes opmærksomhed på sprog er fokusordene og ord fra bogen ikke altid tilstrækkelige at bruge. Her kan I med fordel anvende ord fra materialer, som I sikkert har i dagtilbuddet i forvejen (eksempelvis fra et billedlotteri). Desuden giver legene med flere og andre ord end fokusordene børnene mulighed for at lære/anvende endnu flere ord.

Vælg og tilpas en aktivitet under hver overskrift

Vælg en eller flere aktiviteter under hver overskrift. Rækkefølgen er underordnet.

Tilpas gerne aktiviteterne, så de passer til din børnegruppe. Du kan også udvikle og designe nye lege og aktiviteter for at styrke de literacy-kompetencer, som er nævnt i overskrifterne.

Aktiviteter, der styrker børnenes ordforråd

Alle legene styrker børnenes ordforråd.

FORTÆL TIL BILLEDER

Hav kopieret 5 billeder fra bogen, som beskriver en handling, fx

1. Bertil og Eddie leger sammen i starten af bogen
2. Nor kommer med i deres leg
3. Bertil reagerer ved at trampe på sin papkasse
4. Nor og Eddie giver Bertil Hr. Frygtløs
5. Alle tre drenge leger sammen

Vis alle billederne til børnene på en gang. Børnene skal hjælpe hinanden med at lægge billederne i den rigtige rækkefølge. Derefter peges på/vises et billede ad gangen, og børnene skal beskrive, hvad der sker på billedet. Du kan guide bør-

nene til at anvende nogle af fokusordene og de andre ord, som I har talt om. Du kan også støtte børnene i at bruge ord, der binder sætninger sammen som fx "nu", "og", "så", "fordi", "men" osv. Legen styrker også børnenes fortællefærdigheder og produktive sprog.

GÆT HVAD JEG TÆNKER PÅ

I denne leg skal børnene gætte et ord fra historien, som du tænker på.

Fx

- "Jeg tænker på noget, som Bertil og Eddie bruger til at lege i." (papkasse)
- "Jeg tænker på det sted, hvor drengene leger." (toppen af bakken)
- "Jeg tænker på en, som røver skibe ude på havet" (sørøver)

Efterhånden kan børnene skiftes til at sige, hvad de tænker på.

HVOR ER DRAGEN

I skal bruge en papkasse og en legetøjsdrage - eller noget andet legetøj. Sørg for, at et barn kan sidde skjult for de andre. Barnet sætter nu dragen et sted i forhold til kassen, fx "i kassen", "foran kassen", "bagved kassen", "under kassen" osv. De andre børn må ikke se, hvor dragen er. Nu spørger det første barn: "Hvor er dragen?".

Børnene skiftes til at svare. Den, der gætter, får nu lov til at gemme dragen. Legen styrker både børnenes forståelse/anvendelse af forholdsord, koncentration og opmærksomhed.

GÆTTELEG

Vis et af billederne fra bogen, fx billedet, hvor de tre drenge hygger sig sammen med kiks og saft foran Hr. Frygtløs. Bed børnene om at se godt på billedet, for lige om lidt vil du spørge dem om noget. Luk bogen. Stil nu spørgsmål, der stiller krav til børnenes visuelle hukommelse af billedet, fx *"Hvilke farver er vimplerne?"*, *"Hvem har ikke en hue på hovedet?"*, *"Sidder drengene oven på eller foran Hr. Frygtløs?"* osv. Legen styrker børnenes visuelle iagttagelse og hukommelse.

FORESTIL DIG-LEG

"Tænk, hvis du var konge og kunne bestemme alting. Hvad ville du så gerne bestemme her i børnehaven og derhjemme?"

"Tænk, hvis du var astronaut og kunne flyve til månen. Hvem ville du møde deroppe, og hvad ville du lave? osv."

Det er vigtigt, at børnene kan prøve at forestille sig en tænkt situation og forestille sig handlinger ud fra den tænkte situation. Det styrker deres forestillingsevne, arbejdshukommelse og evnen til at drage slutninger ud fra en tænkt situation. Det vil styrke

deres forudsætninger for at forstå det, de senere selv skal læse og forstå i skolens forskellige fag.

TAL OG STØRRELSE

På billederne i bogen er der masser af ting, børnene kan tælle. I kan fx tælle klemmerne på vasketøjet, fuglene, blomsterne, eller færrest af noget.

Lad også børnene skiftes selv foreslå, hvad de kan tælle.

I kan også tale om, hvorvidt der er lige mange/flere/færre af noget, fx at der er lige mange kasser og dåser på Hr. Frygtløs.

I kan også tale om størrelser af ting på billederne, fx er hjulene på Hr. Frygtløs ikke lige store. I kan tale om, at de forreste hjul er mindre end de bagerste - eller at de bagerste hjul er større end de forreste.

Legen styrker børnenes tidlige matematiske begrebsforståelse, dvs. numeracy-kompetencer.

ORDLEG

Bogquiz med bl.a. bogens fokusord. Afhængig af din børnegruppe kan du have færre eller flere spørgsmål.

- Hvem er det, som har en krone på hovedet og sidder på en trone? (konge)

- Hvad gør et sludrechatol? (sludrer)
- Hvad hedder de små trekantede flag på Hr. Frygtløs? (vimpler)
- Hvad er en drage? (to betydninger)
- Hvad kigger Bertil ud gennem, da han ser Hr. Frygtløs? (gardinsprækken)
- Hvad er en sprække? (revne)
- Hvad betyder frygtløs (modig, tapper)
- Hvad hedder ugens dage?
- Hvad kan man også kalde en sørøver? (pirat)
- Sejler eller flyver en astronaut? (flyver)
- Hvad er det modsatte af at være modig? (bange)
- Hvad hedder det hus, en konge bor i? (slot)
- Hvad hedder den årstid, hvor der kan komme sne? (vinter)
- Hvad hedder den årstid, hvor træerne springer ud, og alt bliver grønt igen? (forår)
- Hvad hedder den årstid, hvor vi kan gå i bare fødder udenfor, og hvor vi har fri? (sommer)
- Hvad hedder den årstid, hvor bladene falder af træerne? (efterår)

Aktiviteter med opmærksomhed på lyd

Alle legene styrker børnenes lydlig opmærksomhed på flere niveauer: rytme, rim og stavelser.

RIMLEG

Lav tre kort med billeder af hhv. hus, kat og gave. Skriv ordene nedenunder på kortene. Sæt kortene på tre kasser. Lav nu kort med billeder, der rimer på de tre ord: mus, lus, nat, skat, have, mave. Sæt kasserne så langt væk fra børnene som muligt.

Sig til børnene:

Bertil er alene hjemme og skal rydde op i sine billeder. Han har tre kasser til dem. De skal sorteres, så billeder der rimer kommer i samme kasse. I skal hjælpe ham. Men I skal gøre det på en sjov måde, så Bertil bliver glad.

Hvert barn trækker et billede efter tur, siger hvad det er, og i hvilken kasse det skal. Men barnet skal bevæge sig derhen på en sjov måde:

- gå på tæer
- gå baglæns
- gå med billedet på hovedet
- hoppe på et ben
- mave sig derhen
- gå på alle fire med billedet på ryggen

HVEM KOMMER FØRST

Her skal du bruge en del billeder fra et billedlotteri og en spilleplade med felter på. Du skal også finde en brik - gerne med en bil på - til hvert barn.

Fortæl børnene, at I skal lege, at I har lavet papkassebiler. Bilerne kører på ord - jo længere ordene er, jo længere kan bilerne køre.

Børnene skal køre med deres biler på spillepladen, og det handler om at komme hurtigst i mål på spillepladen. De skal køre på spillepladen med deres brik/bil. Spillet foregår sådan, at første spiller trækker et billede fra bunken med billeder. Barnet siger ordet højt, og I klapper alle stavelserne i ordet. Barnet må flytte sin brik det antal felter, som der er stavelser i ordet. Børnene trækker billeder og flytter deres brik efter tur.

RIMSÆTNINGER

Børnene færdiggør sætningerne sammen med dig.

Bertil og Eddie er bedste venner - mon det også er sådan, historien (ender)

Bertils kasse er en båd
- så han bliver ikke (våd)
I Eddies kasse står en kost
- og han får sikkert mad med (ost)

Bertil, Eddie og Nor
- trækker bilen i en (snor)
Når de er i deres bil
- er på deres mund et kæmpe (smil)
Historien ender godt
- de er alle konger i et (slot)

Aktiviteter med opmærksomhed på lyd og rytme

Sangene styrker børnenes opmærksomhed på rytmen og på de ord i sangene, som rimer. Det er godt at klappe, trampe eller på anden måde bevæge sig til rytmen i sangene. I kan også bruge spilleinstrumenter, fx slå på tromme til rytmen, eller I kan lave jeres egne musikinstrumenter ud af dagligdagsting.

DRAGEDANS

Til denne aktivitet skal du bruge musik. Fortæl børnene, at de er drager, som kun kan bevæge sig, når de hører musik. Så danser de til rytmen i musikken. Når musikken stopper, falder dragerne omkuld. Nogle drager kan være søde drager, og andre drager kan være meget farlige. Lad først børnene finde ud af, hvordan deres drage er, og hvordan den danser og bevæger sig. Tænd musikken og lad børnene/dragerne bevæge sig til musik. Når du stopper musikken, falder dragerne omkuld. Når du starter musikken igen, springer de op og bevæger sig igen til musikken. I kan også lave aktiviteten, hvor børnene spiller på hvert deres drageinstrument til musikken.

Aktiviteter med krop og bevægelse

Aktiviteterne knytter sprog og bevægelse sammen og understøtter dermed børnenes kropslige forståelse af ordene.

BYGGE DRAGE

Kan I huske, at en drage både kan være sådan en fra eventyr og også en drage, som man kan flyve med. Nu skal vi bygge drager og male på dem, så de bliver søde drager eller farlige drager. Måske kan du tegne en fremgangsmåde, som de kan følge.

Tal med dem om længden på pindene i korset - måske skal den ene være cirka dobbelt så lang som den anden.

Tegn dragerne først og lad børnene klippe dem ud, så de følger den tegnede streg.

Du kan også tale med dem om former på de forskellige drager og de farver, børnene bruger til at male dragens ansigt. Er der nogen farver, som er mere farlige eller nuttede end andre?

Lad børnene legeskrive deres navn på deres drage og flyv derefter med dem udenfor.

Aktiviteter med digitale medier

FIND TING FRA BOGEN

I denne aktivitet skal børnene finde ting, som de har set i bogen. Det kan være dyr, trapper, træer, buske, papkasser, farveblyanter osv. Aktiviteten går ud på, at børnene skal tage et billede med iPad af de forskellige ting. Bagefter skal børnene fortælle om deres billeder, og hvor i bogen de har set de samme ting, dyr osv.

FIND BILLEDER AF DRAGER

Brug iPadden til sammen med børnene at søge efter billeder af drager eller andre ting, som passer til bogens univers.

Aktiviteter, der styrker sociale og personlige kompetencer

HVAD ER BEDSTE VENNER

Samtale om, hvorvidt man kun kan have én bedste ven, som Bertil helst ville i starten. Tal om dét at være gode venner, og hvorfor man måske kan komme til at føle sig udenfor, ligesom Bertil gjorde. Lad også børnene komme med bud på at undgå, at nogen føler sig udenfor.

ROLLELEG

Lad børnene bruge deres fantasi til at skabe en rolleleg om det at være frygtløs.

I kan måske først tale om, hvilke frygtløse personer børnene kender fra børnebøger og film - og om det altid er godt at være frygtløs.

Kreative aktiviteter og udtryksformer

Kreative aktiviteter kan bruges til at understøtte børnenes forståelse og tilegnelse af fokusordene og andre literacy-kompetencer.

PAPKASSEBIL

Til denne aktivitet skal du bruge en eller flere papkasser - store som små.

Nu skal vi også lave en papkassebil, så vi kan køre sammen med Bertil, Eddie og Nor. Børnene kan lave den sammen og bagefter pynte den med vimpler og skriftlige tegn ligesom Hr. Frygtløs i bogen.

FORMER

Lav trekanter og firkanter i dej - og tal om formerne undervejs. Når børnene bagefter skal spise dem, kan de bede om at få en trekantet kage eller firkantet kage.

TEGN EN SANG

Syng en dragesang, som fx Puff den magiske drage. Lad nu børnene tegne hvert vers. Hæng deres tegninger op i rigtig rækkefølge og brug dem til at synge efter. Så erfarer børnene, at deres billeder knyttes sammen med teksten.

TEGNE OG SKRIVE

I bogen har børnene mødt mange forskellige typer beskæftigelse: dragebekæmper, husbestiger, astronaut, pirat, konge, soldat.

Denne aktivitet handler om, at børnene tegner en af disse typer og legeskriver en lille tekst til. Skriv barnets tekst med din voksenskrift nedenunder.

Fx kan et barn tegne en pirat, der står på et skib, hvor der er et sørøverflag.

Et andet barn tegner måske en konge med krone på hovedet, og kongen sidder måske på en trone i sit slot.

Hvis et barn tegner en drage, kan I tale om de takker, der kan være på dragens hoved, hals og hale. De er nemlig trekantede.

Hæng børnenes tegninger op og lad hvert barn fortælle til deres tegning.

Samarbejde med forældrene



Forældrene er børnenes primære sproggivere, og hvis *På toppen af bakken* ikke kun læses i dagtilbuddet, men også derhjemme, styrker det barnets sprogudvikling yderligere. Forældrene er derfor vigtige samarbeidspartnere i Sproggaven, ligesom de er det i dagtilbuddets øvrige sprogarbejde.

Det er dagtilbuddets opgave at opfordre forældrene til at læse sammen med deres børn. Det er også i dagtilbuddet, at forældrene kan orientere sig om, hvor vigtig dialogisk læsning er for barnets sprogudvikling.

Derfor gælder det om at give forældrene let og synlig adgang til viden og inspiration. Det kan for eksempel gøres ved at:

- præsentere *På toppen af bakken* og vise oplæsningsmetoden til forældrene på et forældremøde
- placere bogen på et sted, hvor forældrene opholder sig, når de skal hente deres barn
- informere om bogen og metoden på en digital platform.

Sproggaven har udviklet flere materialer til forældrene. Blandt andet en Guide til Sproggavens dialogiske læsning og en folder med læsevejledning og fokusord til hver bog i Sproggaven. Det fulde materiale kan ses sidst i bogfolderen.

- Folder med læsevejledning og fokusord til *På toppen af bakken*
- Billeder, forslag til lege og eventuelle genstande, der understøtter børnenes tilegnelse af fokusordene.

Bogkuffert

Hvis forældrene også læser bogen derhjemme med deres børn og taler om de samme fokusord, forstærker det børnenes muligheder for at tilegne sig ordene. Herved udvikler børnene deres sproglige kompetencer i højere grad end ellers.

Flersprogede forældre kan tale på deres modersmål med deres barn om billederne i bogen og om fokusordene. Når barnet først kender et fokusord på sit eget modersmål, kan barnet bedre tilegne sig det pågældende fokusord på dansk.

Det er derfor en god idé, at dagtilbuddet laver udlån af bøgerne – for eksempel i form af bogkufferter.

Bogkufferten kan rumme en eller flere af disse ting:

- Guide til udvidet dialogisk læsning
- Et eksemplar af *På toppen af bakken*

Lad forældrene følge med i arbejde

For at forældrene kan følge med i jeres arbejde med bogen, kan I for eksempel lave en inspirerende udstilling om bogen, hvor forældrene kan få indblik i de aktiviteter, I laver. Lav udstillingen i øjenhøjde, så børnene kan fortælle om den til deres forældre.

Det kan også være en god idé at lægge billeder og små filmklip af arbejdet med bogen på en digital platform, så forældrene kan følge med i jeres arbejde og lave nogle af de samme aktiviteter derhjemme. Vær opmærksom på, om alle børn må filmes. I kan også invitere forældrene med i dagtilbuddet, så de kan overvære, hvordan I arbejder med bogen.

Det er en god idé at synliggøre fokusordene for forældrene – både på jeres digitale platform og i dagtilbuddet, hvor I kan hænge en plakat op med dem på et sted, hvor både børn og forældre kan se dem, for eksempel i garderoben. Ledsag

så vidt muligt hvert fokusord med et illustrerende billede. I kan opfordre forældrene til at bruge fokusordene sammen med deres børn.

Fokusordene bør stå på både dansk og på børnenes modersmål, så derfor kan I bede forældre med et andet modersmål end dansk om at skrive ordene på deres modersmål. Ved at anerkende og inddrage forældrenes modersmål som en ressource i sprogarbejdet kan børnene blive opmærksomme på forskellige sprog og skriftsystemer. En opmærksomhed, der i høj grad kommer børnene til gode, når de skal i gang med at lære at læse i skolen.

Sproggavens materialer

Sproggaven består ikke kun af denne bogfolder.

Fredensborg Kommune har, i samarbejde med pædagoger, ledere og med konsulentbistand fra Nationalt Videncenter for Læsning, udviklet et omfattende materiale, som kan anvendes i arbejdet med Sproggaven.

- Sproggavens skema over børns sproglige udvikling.
- Sproggavens skema over børns motoriske udvikling.
- Tre film, der skildrer den udvidede dialogiske læsnings 3 faser: Læs og lyt, Læs og snak, Læs og leg.
- En film om sprog og literacy i hverdagens rutiner
- Sproggavens Håndbog i udvidet dialogisk læsning
- 13 bogfoldere med læsevejledning og fokusord til hver bog i Sproggaven
- Sproggavens materiale til forældre



Alle materialer kan hentes ved at scanne QR koden eller hentes på Fredensborg Kommunes hjemmeside: www.fredensborg.dk/borger/boern-og-unge/vi-har-fokus-paa/sproggaven









FREDENSBORG
KOMMUNE